In Memoriam
Ele Alenius

Kalevi Kivistö

Valtiotieteen tohtori Ele Allan Alenius kuoli 19.11.2022. Hän oli syntynyt 5.6.1925 Tampereella. Alenius suoritti asevelvollisuutensa 17-vuotiaana, palveli jatkosodan aikana rannikkotykistössä ja suoritti sodan aikana reserviupseerikoulun. Hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1945. Helsingin yliopistossa hän opiskeli kansantaloustiedettä ja suoritti valtiotieteen kandidaatin tutkinnon 1948, valmistui lisensiaatiksi 1956 ja väitteli tohtoriksi 1958.

Ele Alenius toimi opiskeluaikanaan Akateemisessa sosialistiseurassa ja Suomen Kansan Demokraattisessa Liitossa. Akateemisista meriiteistään huolimatta hän ei poliittisen syrjinnän vuoksi saanut tavoittelemiaan tutkijan tehtäviä. Niinpä hän toimi perheyritys Artegrafica Oy:n toimitusjohtajana vuosina 1958–1977. Politiikassa hän eteni nopeasti. Hänet valittiin SKDL:n varapuheenjohtajaksi 1963, liiton pääsihteeriksi 1965 ja puheenjohtajaksi vuonna 1967. Tässä tehtävässä hän toimi vuoteen 1979. Kansanedustajana hän toimi vuosina 1966–1977. Rafael Paasion ja Mauno Koiviston hallituksissa hän toimi toisena valtiovarainministerinä vuosina 1966–1970. Suomen Pankin johtokunnan jäseneksi hänet nimitettiin vuonna 1977 ja toimi tehtävässä vuoteen 1992, jolloin siirtyi eläkkeelle.

***

Alenius arvosti kaikessa toiminnassaan tutkittuun tietoon pohjautuvaa ajattelua, mitä osoitti hänen määrätietoinen suuntautuminen opinnoissa tohtorin tutkintoon. Hänen väitöskirjansa teema oli Kansainväliset pääomansiirrot työllisyyspolitiikan välineinä. Tutkimuksen aihealue, työllisyyspolitiikka, ja sen tarkasteleminen kansainvälisen talouden viitekehyksessä, kuvastavat hänen ajattelutapaansa myös poliittisena toimijana ja tietokirjailijana. Aikana, jolloin työttömyysturva oli puutteellinen, työllisyyspolitiikka oli kipeä yhteiskunnallinen ongelma varsinkin työttömyyttä kokemaan joutu-

Kirjoittaja, VTL Kalevi Kivistö (kalevi.kivisto@kolumbus.fi) on Ele Aleniuksen ystävä. Hän toimi SKDL:n puheenjohtajana Aleniuksen jälkeen vuosina 1979-1985.

neille. Tutkimuksen kansainvälinen näkökulma ennakoi jo sitä globaalien ongelmien ja ihmiskunnan tulevaisuuden haasteiden pohdintaa, joita hän käsitteli myöhemmässä kirjallisessa tuotannossaan.

Väitöstilaisuuden avaavassa *lectio praecursoriassaan* Alenius halusi avata työllisyysongelman käsittelyä avoimen talouden työllisyysvaikutuksiin siihenastisen, pääasiassa suljetun talouden ongelmanasettelun sijaan. Lectiossaan hän käsitteli varsin seikkaperäisesti kansainvälisten taloudellisten organisaatioiden, Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston, haasteita ja niiden kehittämistarpeita. Herkkyyttä aikakauden ongelmiin osoitti huomion kiinnittäminen myös ”heikosti kehittyneiden” maiden ongelmiin. Vastaväittäjänä toiminut prof. *Veikko Halme* arvosti ongelmanasettelua ja totesi väitöskirjasta julkaisemassaan arviossa, että Aleniuksen ”väitöskirjan kysymyksenasettelulla on nähdäkseni kansainvälisestikin uutuusarvoa”.

Vastaväittäjä olisi toivonut tutkimuksen sisältävän myös empiiristä aineistoa tutkimuksessa esitettyjen näkemysten tueksi. Aleniuksen ajattelua ja muuta kirjallista tuotantoa tuntevalle huomio ei ole yllättävä. Hän tarkasteli käsittelemiään asioita yleensä lintuperspektiivistä, suuria linjoja hahmottaen ja perimmäisiin, myös eettis-moraalisiin kysymyksiin paneutuen. Kansanedustajan työssään hänen ominta alaa olivat suurten linjojen pohtiminen. Hän sanoi arvostavansa kansanedustajakollegojensa tarmoa paneutua yksityiskohtaisiin konkreettisiin ongelmiin, mutta korosti halunneensa itse keskittyä kehityksen suurten linjojen hahmottamiseen.

***

SKDL:n puheenjohtajavuosinaan Alenius pohti erityisesti ideologisia peruskysymyksiä: mitä sosialismilla perimmältään tarkoitetaan ja tavoitellaan ja miten siihen tulisi pyrkiä. Näitä kysymyksiä hän käsitteli teoksissaan Sosialistiseen Suomeen (1969), Suomalainen ratkaisu (1974) ja Sosialismin ideologia ja aikakauden muutos (1985). Teosten punaisena lankana oli, että sosialismin tulee merkitä henkistä vapautta ja demokratian laajentamista niin, että se koskee myös yhteiskunnan taloudellista perustaa. Yhteiskunnallisten muutosten tulee tapahtua rauhanomaisesti, demokraattisesti tehtyihin päätöksiin perustuen ja kansalliset erityispiirteet huomioiden.

Aatteellista pohdintaa, joka ei sitoutunut silloisen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (NKP) ”tieteelliseksi maailmankatsomukseksi” kutsumaan marxismi-leninismin opinkappaleisiin, ei katsottu hyvällä enempää NKP:ssä kuin sen kaikuna Suomessa toimivassa SKP:n taistolaissiivessäkään. Niinpä erityisesti Suomalainen ratkaisu -teoksen julkaisua seurasivat nopeat reaktiot sikäläisissä lehdissä, mm. *Novoje Vremjassa*, ja Neuvostoliiton uutistoimisto APN julkaisi prof. *Juri Krasinin* ”vastapamfletin” *Vallankumousprosessin dialektiikka*. Kiinnostavaa on, että Krasinin teos on julkaistu vain suomeksi. Aleniuksen teos oli käännetty venäjäksi, mutta vain tarkkaan valittujen lukijoiden nähtäväksi. Myöhemmin Suomessa Silta ry:n tilaisuudessa vieraillut Krasin, joka siinä vaiheessa toimi Gorbatšovin säätiössä, kertoi kirjoittaneensa teoksen toimeksi saaneena. Samassa tilaisuudessa mukana olleelle Aleniukselle hän pahoitteli tekstiään ja piti yleisemminkin valitettavana sitä aggressiivista tyyliä, jolla hän ja hänen maanmiehensä ideologista keskustelua kävivät.

Vielä tiukempi yhteenotto seurasi Neuvostoliiton suorittaman Tšhekkoslovakian miehityksen jälkeen. Alenius samoin kuin SKDL puolu-

eena tuomitsi miehityksen välittömästi. Muutamaa kuukautta myöhemmin hän sai jälleen kutsun keskusteluun suurlähettilään kanssa. Siinä häntä kehotettiin Neuvostoliiton hallituksen nimissä perumaan miehitystä tuomitsevan kantansa. Alenius kieltäytyi noudattamasta suositusta, minkä jälkeen suurlähettiläs totesi, että ”meidän on ryhdyttävä toimenpiteisiin teitä vastaan”. Suurlähettiläälle saattoi olla yllätys, että Suomen silloiseen poliittiseen johtoon kuuluva Alenius, joka tunnettiin kanssaihmisiin hyvin ystävällisesti suhtautuvana ihmisenä, saattoi niin jämäkästi vastustaa vaatimusta, joka oli ristiriidassa hänen periaatteidensa kanssa.

Alenius palasi keskustellessamme toistuvasti näihin tapahtumiin. Suomen Pankin rahamuseossa järjestämän tilaisuuden (24.10.2017) yhteydessä hän totesi, että hänen poliittisen toimintansa raskaimmat vaiheet olivat edellä kuvatun kaltaiset ristiriidat Neuvostoliiton edustajien kanssa. Hänen mielestään sosialismin aateperinnön kannalta olisi ollut parempi, että Neuvostoliittoa ei olisi koskaan syntynytkään. Niin kauas sosialismin alkuperäisistä ihanteista tuo yhteiskunta, sen diktatuuriin nojaava vallankäyttö ja sen harjoittama politiikka olivat etääntyneet.

***

Taloustieteilijöitä kiinnostaa varmaan yhtä paljon kuin politiikan tutkijoita kysymys, oliko Alenius marxilainen. Hän itse totesi, ettei hän halua kytkeä ajatteluaan keneenkään henkilöön. Hän sanoi arvostavansa *Marxia* tiedemiehenä ja visionäärinä, mutta yhtä paljon häntä viehätti Marxin kuolinvuonna 1883 syntynyt *John Maynard Keynes*. Henkilönimiin tarrautuminen on vierasta tieteelle, joka itseään korjaavana tiedon järjestelmänä on koko ajan avoin uusille havainnoille ja uuden tiedon perusteella tehtäville uusille johtopäätöksille.

Eläkkeelle jäätyään Alenius julkaisi muistelmansa Salatut tiet (1995), jossa hän käy läpi elämänsä vaiheita. Sen jälkeen hän julkaisi vielä kolme teosta, jossa hän pohti ihmiskunnan tulevaisuuden vaihtoehtoja ja planeettamme tulevaisuutta. Hän kutsui lähestymistapaansa planetarismiksi. Ilmastokriisi seurauksineen on havainnollistanut tämän lähestymistavan ajankohtaisuutta.

Aleniuksen ajatusten pohjavirtana oli optimistinen usko kulttuurievoluutioon, ihmiskunnan mahdollisuuksiin ohjata kehitystä elämisen edellytykset säilyttävään ja niitä parantavaan suuntaan. Hän luotti tieteen ja koulutuksen mahdollisuuksiin ja toivoi uutta valistusta, jossa yhdistyisivät humanismin tavoitteet ja rationaalinen ajattelu. ”Planeetastamme on tehtävä humaanin sivilisaation planeetta – itsemme vuoksi.” Se kuitenkin edellyttää, että kehityksen suunnasta voidaan päättää hallitusti, demokraattisesti. Näistä pohdiskeluista Tulevaisuuden tutkimuksen seura myönsi hänelle tulevaisuuspalkinnon vuonna 2011.

Yhteiskunnallisena ajattelijana Ele Alenius vaali ja kehitti valistuksen ja humanismin perinnettä. Hän näki ihmiskunnan edessä olevat ratkaisua vaativat haasteet, mutta suhtautui ratkaisujen löytymiseen optimistisesti. Hän puolusti lujasti jokaisen ihmisen, yhteisön ja kansakunnan oikeutta itsenäiseen ajatteluun. Sitä hän toteutti esimerkillisellä tavalla omassa yhteiskunnallisessa toiminnassaan. □